

MACIEJ KAWKA

Komunikacja i kooperacja dydaktyczna w badaniach pedagogów z byłej NRD¹

Dwa tomy sprawozdań opublikowane przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną im. Klary Zetkin w Lipsku są plonem konferencji zorganizowanej przez działające przy tej uczelni od dnia 16 października 1986 roku Interdyscyplinarne Centrum Badania Komunikacji Dydaktycznej. Zadaniem Centrum jest, jak to sformułowano we wstępie do pierwszego tomu, "koordynowanie badań nad dydaktyczną komunikacją i językiem w nauczaniu". Była to, jak można odczytać z zamieszczonego w tomie drugim spisu autorów, konferencja w zasadzie wewnątrzuczelniana, bowiem spośród jej 25 uczestników tylko trzech było spoza macierzystej uczelni pedagogicznej - 2 osoby z Drezna i 1 z Halle. Na konferencji wygłoszono 21 referatów. Wszystkie poświęcone były, zgodnie zresztą z tematem spotkania, teoretycznym i metodologicznym zagadnieniom interdyscyplinarnych badań nad komunikacją

---

1. Jest to omówienie artykułów zamieszczonych w pracy zatytułowanej "Theoretische und methodologische Fragen der interdisziplinären Forschung zur unterrichtlichen Kommunikation und Kooperation", Interdisziplinären Konferenz 14. Oktober 1986, t. 1-2, Lipsk 1987, s.234.

dydaktyczną i koperacją².

Jako pierwszy referat wygłosił kierownik Centrum Badań i Komunikacji Dydaktycznej WSP w Lipsku prof. Edgar Rausch. Mówił on o problematyce dotyczącej procesu nauczania i komunikacji dydaktycznej rozważanych wyłącznie z dydaktycznego punktu widzenia. Zwracał jednak uwagę na szczególną rolę czynników społecznych w dydaktyce. Stwierdził także, że "komunikacja i język same już są formami społecznymi". Szkoda tylko, że autor nie powołał się na dokonania językoznawstwa strukturalistycznego w tym zakresie. Jak wiadomo bowiem, już na początku naszego wieku szkoły strukturalistyczne w przeciwieństwie do młodogramatyków podkreślały społeczny charakter języka, pozwalający dzięki temu zaliczyć językoznawstwo do nauk humanistycznych.

Tematycznie związany z tezą E.Rauscha był następny referat poświęcony indywidualnym i społecznym aspektom komunikacji, rozumianej w bardzo szerokim znaczeniu. Podtytuł referatu brzmiał: "Rozważania nad teorią komunikacji społecznej". Jego autorem był prof. W.Lorenz, który także w Lipsku kieruje badaniami nad filozoficznymi problemami komunikacji społecznej. Społeczną komunikację pojmuje on jako "nie tylko bezpośrednie przenoszenie

---

2. Niemiecki termin "Kooperation" został tu przetłumaczony jako "kooperacja", chociaż w języku polskim słowo to nie ma kontekstu pedagogicznego (dydaktycznego), w którym pojawia się w przedstawionych tu artykułach. Polskie wyrazy takie, jak: "współpraca" czy "współdziałanie" także nie oddają znaczeń, jakie temu terminowi starają się nadać autorzy niemieccy, por.: "erzieherischer Kooperation" (s.90) czy "...das Nutzen der Potenzen der unterrichtlichen Kooperation"... (s.205) itp. Najodpowiedniejszym terminem byłaby tu "interakcja", wyrażenie dobrze osadzone w teorii komunikacji, ale zabieg ten mógłby zmienić perspektywę metodologiczną omawianego zbioru artykułów.

informacji pomiędzy ludźmi, ale przede wszystkim jako działanie na rzecz zmiany stosunków międzyludzkich w obrębie społeczeństwa". Według niego komunikacja społeczna jest reprodukcją stosunków społecznych. Należy żałować, że autor nie włączył do swoich rozważań problematyki pragmatyki językowej, bowiem właśnie w obrębie tej dziedziny formułowane są zalecenia, jakich środków językowych nadawca powinien użyć, aby odbiorca zareagował zgodnie z jego życzeniem. A jest to najbardziej bezpośrednie, jak się wydaje, działanie właśnie "na rzecz zmiany stosunków między ludźmi".

Uwagi te odnoszą się także do referatu prof. Wolfganga Feigego, który zajął się relacją między światopoglądem i sposobem komunikacji językowej, postulując uwzględnienie tego typu związków w procesie nauczania. Jednakże bez szerszego uwzględnienia stosunku pomiędzy znakami a ich użytkownikami i wykorzystania przy tym temacie wyników psycholingwistyki omawiana przez autora sfera zagadnień będzie miała wyłącznie charakter postulatywny.

Prof. Theodor Heidrich i dr Marianna Polz omówili znaczenie nauki języka ojczystego dla osiągnięcia wykształcenia ogólnego uczniów. Zwrócili oni uwagę na dominującą funkcję nauki języka ojczystego z punktu widzenia zdobywania podstaw wiedzy ogólnej. Do pozytywnych doświadczeń wynikających z różnych sposobów prowadzenia komunikacji językowej zaliczyli przede wszystkim takie poczynania nauczyciela, które służą bezpośrednio rozwijaniu uzdolnień uczniów.

W następnym referacie pracownicy lipskiej uczelni doc. J.Hemme i F.Luderer dokonali wyczerpującego i krytycznego przeglądu osiągnięć dydaktyki komunikacyjnej (kommunikative Didaktik) w Republice Federalnej Niemiec, mimo że autorzy "nie roszczą sobie prawa do szerokiej

teoretycznej analizy i krytyki dydaktyki komunikacyjnej". Według nich podstawowym zadaniem w zakresie badań nad dydaktyką komunikacyjną jest próba umieszczenia procesu nauczania i uczenia, jako procesu społecznego, w centrum problematyki dydaktycznej. Ten nurt w zachodnioniemieckiej dydaktyce komunikacyjnej uznali oni za zbieżny czy nawet identyczny z analizami i badaniami prowadzonymi w byłej NRD przez Rauscha, Bernsdorfa, Polz i Melzera. Tego rodzaju badania prowadzone są także przez pracowników naukowych lipskiej WSP.

Jako czołowego reprezentanta tego kierunku poszukiwań w RFN autorzy referatu wymieniają przede wszystkim W.Poppa (zob. jego pracę "Kommunikative Didaktik. Sociale Dimension des didaktischen Feldes", Weinheim und Basel 1976). Obok tego autora wymienia się także nazwiska P.Watzlawicka ("Menschliche Kommunikation", Stuttgart 1974), E.Bönscha ("Kommunikative Didaktik", w: Pedagogische Welt 7, 1979), oraz J.Habermasa ("Theorie des kommunikativen Handelns", Frankfurt a/M 1981).

Właśnie Jürgenowi Habermasowi poświęcił swój artykuł doc. Mathias Gunter, "Zur <Theorie des kommunikativen Handelns> von Jürgen Habermas". Autor charakteryzuje Habermasa jako klasycznego przedstawiciela Szkoły Frankfurckiej. Należałoby tu może dodać, że to właśnie J.Habermas kierował w Instytucie Maxa Plancka w Starnbergu grupą uczonych zajmujących się formułowaniem tzw. teorii krytycznej Szkoły Frankfurckiej. Prace tej grupy dotyczyły roli komunikowania się w życiu społecznym. Szkoda też, że autor studium o Habermasie nie wykorzystał jego dwóch wcześniejszych prac: "Zur Logik der Sozialwissenschaft", Tübingen 1967 i "Erkenntnis und Interesse", Frankfurt a/M 1968 i oparł się wyłącznie na cytowanej już książce z 1981 roku.

Pierwszy tom sprawozdań zamyka referat doc. Rainera Hoppego i dr. Arndta Fischera pt. "Metodologiczne i metodyczne problemy wychowawcze kooperacji i komunikacji z uwzględnieniem rozwoju stosunków społecznych w procesie nauczania" oraz dr. Siegfrieda Austa na temat dydaktycznej relacji subiekt-obiekt-dialektyka z punktu widzenia komunikacji dydaktycznej i kooperacji.

W drugim tomie zamieszczono 13 referatów o tematyce zbliżonej do treści referatów w tomie pierwszym. Część z nich ma charakter typowo informacyjny i sprawozdawczy, jak choćby referat A. Pehnkego: "O recepcji reformatorskiego pojmowania dydaktycznej komunikacji w pedagogice RFN", czy też przeglądowy artykuł K. Schilow na temat związku pomiędzy pojęciami "Verkehr" i "Kommunikation" w radzieckiej literaturze filozoficznej. Tu należy także zaliczyć informację o pojmowaniu w filozofii marksistowskiej pojęcia "Verstehen" opracowaną przez Michaela Wachego.

Tom drugi otwiera praca doc. Gizeli Schulze i dr. Annelie Harnisch na temat psychologicznych badań rozwoju uzdolnień komunikacyjnych u nauczycieli i uczniów przy zróżnicowanych komunikacyjnych i kooperacyjnych uwarunkowaniach. Autorem kolejnego referatu jest dr. Horst Michel, który napisał "Przyczynek o kształceniu twórczej postawy w uczeniu się na przykładzie nauki języka obcego". W artykule H. Michela zawarty został rys historyczny pojęcia "Kreativität". W części artykułu poświęconej dydaktyce języków obcych autor pisze o kształceniu twórczej postawy w trakcie nauki języka obcego.

Prof. Hans Berthold w swoim artykule zajął się, jak głosi tytuł: "Aktywnym i reaktywnym użyciem języka w procesie komunikacji". Różnicę pomiędzy aktywnym i

reaktywnym (czy reakcyjnym) użyciem języka autor omówił na przykładzie modelu Frage-Antwort-Gespräch, w którym ktoś żąda informacji - "Auskunftsbegehren" i ktoś jej udziela - "Auskunftserteilung".

Do ciekawszych propozycji badawczych należy zaliczyć artykuł dr Doris Staffeldt pt. "Morfologiczno-syntaktyczny aspekt wyrażen o modalności epistemicznej z funkcją oceniającą w języku nauczyciela". Ten obiecujący tytuł nie przynosi jednak oczekiwanych analiz morfologicznych a tym bardziej składniowych. Autorka jedynie w tytule zasygnalizowała bardzo ważny problem. W swojej pracy zaś przedstawiła tylko kilka przykładów zwrotów językowych wyrażających modalność epistemiczną z bardzo ograniczoną próbą ich interpretacji. Uderzające są tu także dotkliwe braki bibliograficzne; m.in. autorka na s.152 pisze o illokucyjnej funkcji wyrażen językowych i nie podaje informacji o twórcy tego terminu i teorii aktu mowy J.L.Austinie oraz jego klasycznej już pracy "How to Do Things with Words" (Cambridge 1962).

Uwaga niniejsza dotyczy zresztą pięciu pozostałych prac zamieszczonych w tym tomie, a także tych, które w tym miejscu zostały przedstawione, a tylko niektóre wymienione. Tych pozostałych pięć referatów to: artykuł dr. Petera Borneleita o praktycznych badaniach nad używaniem języka przez uczniów na zajęciach matematycznych (s.187-193), Corneli i Hannesa Wolframów o aktywizacji umysłowej uczniów klas ósmych. Trzy ostatnie prace: dr. dr. E.Wallisa, G.Jaekela i H.Warkusa mają charakter dość ogólny i tylko w niektórych fragmentach związane są z problematyką konferencji przedstawioną w uwagach wstępnych do I tomu. Jedynie może temat podjęty przez H.Warkusa poświęcony audycjom szkolnym w telewizji byłej NRD szerzej dotyczy problematyki komunikacji w dydaktyce.

Na koniec trzeba wyraźnie podkreślić imponujący zakres tematów poruszonych na zorganizowanej przez lipską WSP konferencji, która nieprzypadkowo została przecież określona jako interdyscyplinarna. Niepokoii jednak fakt, że wiele zagadnień zostało zaledwie poruszonych, inne jedynie zasygnalizowano. Być może jest to związane z takim właśnie interdyscyplinarnym charakterem konferencji. Wiele przedstawionych propozycji należałoby dopracować, a kilka tematów, zwłaszcza tych związanych bezpośrednio z zagadnieniami języka, zilustrować bogatszym materiałem językowym. Na pewno jednak trzeba uzupełnić dane bibliograficzne - w wielu artykułach autorzy powołują się wyłącznie na prace swoich kolegów z lipskiej uczelni, a także dość trudno jest im wyjść poza krąg literatury pedagogicznej drukowanej w byłej NRD (kilka razy tylko cytowani są autorzy radzieccy, raz bodaj praca autora czeskiego - z Hradec Králové). Jest to poważny niedostatek przedstawionej tu publikacji, który łatwo można skorygować. Bowiem publikacja ta, właśnie ze względu na swój interdyscyplinarny charakter, może dostarczyć wielu inspiracji twórczych do przeprowadzenia podobnych analiz i badań w innych ośrodkach pedagogicznych.